

Diaconie: tussen inspiratie en structuren...

Bron: <http://users.telenet.be/pastonet/diaconie/onderweg.html>

Frank is een dierbare confrater van mij. Hij is 33 jaar en woont sinds enige jaren in Charleroi. Vanuit de picpus-gemeenschap, gelegen in de Ville Basse, werkt hij tussen en voor mensen aan de onderbuik van deze samenleving. Hij kent hen bij naam en toenaam: de zwervers, daklozen, hoeren. En zij kennen hem: "notre père Frank". Hij is actief in "Comme chez nous": een dagopvang voor deze mensen. Ook is hij mede-oprichter van het nachtasiel "Ulysse" dat enige maanden geleden geopend is. Het is een geïnspireerd christen, maar ervaart ook dat je zonder structuren niet veel bereikt. Economische en politieke aspecten spelen een grote rol. Maar zowel "Comme chez nous" als "Ulysse" zitten structureel goed in elkaar en functioneren prima.

Ook al besliste de overheid dat tijdens Euro-2000 de zwervers hun bed moesten afstaan aan Duitse voetbalsupporters... Wanneer Frank half oktober vertrekt, zal dit diaconale werk voortgaan. Het is goed opgebouwd. Zo worden er stappen gezet om deze mensen te bevestigen in hun waardigheid en rechten.

Hieraan moet ik denken, nu ik deze bijdrage schrijf over diaconie tussen inspiratie en structuren. De opzet is als volgt. Eerst wil ik verhelderen wat we onder diaconie verstaan. Vervolgens wijs ik op de precare situatie waarin zij verkeert. Daarna probeer ik iets te zeggen over inspiratie. Voor de overgang naar de structuren uit ik mijn bezorgdheid over het dweilen met de kraan open. Ik eindig met een pleidooi voor structurele aandacht.

Wat te verstaan onder diaconie?

Harry SPEE

(Artikel uit "Mensen Onderweg", tijdschrift van de Paters van de HH. Harten, editie 8, oktober 2000.)

In *Mensen Onderweg* is hieraan gelukkig reeds vaker aandacht besteed (o.a. door Veerle Draulans in het septembernummer 1998). Want diaconie is een belangrijk kenmerk van een christelijke gemeenschap. Ik herinner aan het bekende woord van de (oud)bisschop van Evreux, Jacques Gaillot: "Als de kerk niet dient, dient zij tot niets." De diaconie heeft sterke geloofswortels. Israël wordt uit het slavenhuis geleid naar het land van bevrijding. Telkens wordt het hieraan herinnerd. Het krijgt de tien klinkende woorden, opdat deze vrijheid in grondhouding en structuren tot verwerkelijking komt. Het zijn vooral de profeten die het volk en zijn leiders er steeds aan herinneren dat onvrijheid, ook in de vorm van onderdrukking, corruptie, uitbuiting, enzovoort, niet mag bestaan binnen dit volk van de bevrijdende God. En als er koningen komen, worden zij zaakgelastigden genoemd van deze God: wakend over recht en

gerechtigheid, vooral jegens de minsten. Psalm 72 is hiervan een treffend voorbeeld. Steeds krijgt het volk te horen: waar mensen in nood veracht of vertrapt worden, is er geen "kennis" van God. Wanneer zijn kleine mensen ontkend worden, wordt Hij ontkend. Hij verfoeit dan elke vorm van eredienst en offers. Voor Israël geldt: authentiek godsgeloof komt tot uiting in die passie voor barmhartigheid en gerechtigheid. Dan maken mensen werk van Gods hartszaak, zijn zij zijn verbondsgenoten.

Jezus stelt zich nadrukkelijk in deze lijn. Denk maar aan zijn rede in de synagoge van Nazaret, waarin hij zijn zending en levensprogramma vertolkt (Lc 4, 16-20). De kern is dat hij gezalfd, want gezonden is om aan armen de blijde boodschap te brengen. Deze voorkeurskeuze voor arme anderen maakt hij waar, zijn korte leven lang, metterdaad, metterdood. Denk aan het getuigenis van de honderdman onder het kruis: "Werkelijk, hier sterft een gerechtige" (Lc 23, 48).

Zijn leerlingen zullen na zijn dood getuigen dat dit liefdesleven door God definitief bekrachtigd is: hij is opgewekt uit de dood. Het consequente geloof in Hem vraagt van hen eenzelfde praxis: dat zij het moeten aandurven, Jezus achterna, belangeloos-partijdig op te komen voor mensen aan de achterkant van de samenleving. Hiervan getuigt ook hun gemeenschapsleven, waarover gesproken wordt in Handelingen, hoofdstuk 2 en 4. Er staat dat zij zich toeleggen op het Woord, trouw zijn in het breken van het brood, dat zij een van hart en een van ziel zijn en... dat niemand van hen in nood verkeert of gebrek lijdt. Zo leven en samenleven blijkt weldadig en aantrekkelijk te zijn. Iedere dag komen er meer geredden bij.

Dienst aan de samenleving

Diaconie, de dienst van de liefde, heeft sterke geloofswortels. Maar hoe dienen wij haar vandaag de dag te verstaan? Ik omschrijf haar als volgt. Het is de dienst vanuit de geloofsgemeenschap aan de samenleving. Deze dienst is bijzonder gericht op mensen in nood, voornamelijk op mensen die op een structurele manier ontrecht worden. Deze laatste groep verkeert immers in een situatie, waarin zij nauwelijks mogelijkheden heeft of kan verwerven om zelf gerechtigheid te laten gelden. In de diaconie probeert de geloofsgemeenschap aan deze groep tegemoet te komen en wel door barmhartigheid te bewijzen in de directe omgang en door een structurele ondersteuning van hun strijd tegen de "zondige" structuren.

Ik denk terug aan het werk van Frank in Charleroi. Ik ben er vaker geweest en soms werd ik diep geraakt. Ook heb ik verschillende contacten met groeperingen, waaronder religieuzen, die zich sterk maken in dit diaconale werk. Bovendien bied ik regelmatig studie- en bezinningsdagen over een diaconale geloofsgemeenschap. Diaconie is immers geen werk van bevlogen eenlingen, maar moet het kenmerk zijn van de Kerk in het klein en in het groot. Zij beroept zich toch op de Mensenzoon die van zichzelf zegt dat Hij niet gekomen is om gediend te worden, "maar om te dienen en zelfs zijn leven te geven tot vrijmaking van velen" (Mt 20, 28).

Menselijke nood kent echter veel gezichten. Als wij spreken over armoede, dan gaat het in diepste zin over armoede aan menszijn, aan gelukt en gelukkig menszijn. Deze armoede kent meerdere aspecten. De eerste soort waaraan wij denken, is de materiële armoede. Denk aan de velen die aan of onder het minimum moeten leven: bijstandsvrouwen, randgroepjongeren, ouderen, vreemdelingen en vluchtelingen. Vaak gepaard aan deze materiële armoede is de sociale armoede: isolement en uitsluiting. Mensen verliezen sociale contacten, worden niet gezien en geteld, zijn vaak relationeel

zwak en worden gemarginaliseerd. "Stille" armoede is echte armoede. Hierbij komt dikwijls culturele armoede. Toegang tot onderwijs, educatie, geestelijke verrijking is er voor deze mensen niet. Alle aandacht wordt opgeslorpt door andere zorgen. Mede hierom is er ook sprake van geestelijke armoede. Hoeveel mensen verliezen zin en ziel, plukken de dag, trekken in leegte en gemis door het leven? De zucht naar alcohol, drugs, harde porno, zinloos geweld is een teken aan de wand. Geestelijke armoede is te zien in veel levens, vooral als zij in een crisis raken. Dan zijn deze mensen de weg helemaal kwijt. Diaconie richt zich dus vooral op mensen die arm zijn aan menszijn. Waarom juist op hen? Zij hebben of verwerven nauwelijks mogelijkheden om veranderingen-ten-goede te bewerken en dus gerechtigheid te laten gelden. Hoe probeert diaconie te helpen? Door barmhartigheid in de directe omgang (een hongerlijder moet je eten geven en een dakloze een onderkomen) en door ondersteuning van hun strijd tegen zondige structuren die vaak de oorzaak zijn van zoveel menselijke nood en miserie.

De hachelijke situatie van de diaconie

U denkt: mooi gezegd, maar het klopt niet. U hebt gelijk, want de diaconie verkeert in onze geloofsgemeenschap nog steeds in een hachelijke situatie. Ik weet dat er in veel parochies aandacht geboden wordt aan zieken, bejaarden, zwakken. Meestal is er een groep die zich hun lot aantrekt. Dit is een goede zaak. Ook wordt deze aandacht verbreed naar diaconie wereldwijd. Denk aan Broederlijk Delen, Welzijnszorg, Solidaridad e;a.: zelden echter worden deze diaconale activiteiten gedragen door de hele gemeenschap. Het is meer een kwestie van bepaalde vrijwillig(st)ers. De pastores zijn op dit gebied vaak geen animatoren of gangmakers. Zij zijn al te dikwijls gedwongen zich in hun werk te beperken tot sacramenten, catechese, individuele pastorale begeleiding. Van de "goede" herder die rusteloos bezorgd is om hen die verdwalen of verloren lopen, is niet veel te merken. Er is een bepaalde opvatting over het kerkelijke ambt, waarbij de dienst van de liefde op de achtergrond is verdwenen. Oudtijds werd een bisschop "vader van de armen" genoemd en er zijn er die dit waarmaakten. Ook nu zie je dit gebeuren in figuren zoals Gaillot, Muskens, Romero e.a. Maar meestal wordt hun inzet niet in dank afgenomen, ook niet door de officiële kerkleiding. Bovendien: men noemt ons verlichte burgers. En onze samenleving staat bol van een bepaald mensbeeld dat sterk individualistisch ingekleurd wordt met zijn liberale vrijheid. Dit is een vrijheid om ongehinderd eigen doelen en belangen na te streven. Hier geldt de wet van de sterkste. Kijk maar naar de werking van de liberale economie met zijn idool van de vrije markt. Als men zegt dat het goed gaat met "onze" economie, dan stel ik de vraag aan wie dit goede ten goede komt. Waarom die groeiende kloof tussen rijken en armen? Bovendien kennen we bij hogernoemde paarse kabinetten een overheidsbeleid dat door deze economie in de wurggreep gehouden wordt.

"We kunnen niet anders, we moeten wel...", is een excuus dat vooral door mensen aan de bovenkant gebruikt wordt. In elk geval kun je van deze verlichte burger niet zeggen dat hij als zodanig een warm hart in zijn lijf heeft voor mensen in nood. Hij is veeleer hard en genadeloos, als het erom gaat eigen belangen na te streven en eigen bezit te vergroten. Er zit waarheid in de weinig vleiende uitspraak van Th. Hobbes: "De mens is voor de mens een wolf." Ben ik te negatief? Het is mogelijk, maar deze korte analyse maak ik vanuit het perspectief van mensen aan de onderkant. Zij ervaren aan den lijve, hoe deze samenleving "werkt".

Al bij al verkeert de diaconie zowel vanuit de samenleving als vanuit de

geloofsgemeenschap in een hachelijke situatie. We dienen ons dit goed te realiseren, indien wij verder willen komen.

Over inspiratie gesproken...

Mag ik de term inspiratie veranderen in spiritualiteit? Zij hebben in elk geval met elkaar te maken. Want een geïnspireerd mens wordt innerlijk bewogen door een bepaalde "spiritus", een geestkracht of bezieling. In onze tijd zijn veel mensen op zoek naar spiritualiteit en ik zie dat zij gevonden wordt in zeer verschillende kringen en bewegingen. Zie de oosterse Renaissance en de New-Age. Hierop wil ik nu niet verder ingaan. Ik wil iets zeggen over christelijke spiritualiteit in verband met diaconie. Omdat de God-bevrijder Jezus deed opstaan uit de doden, werd de levenswandel van deze gekruisigde gerechtigd, door Hem bekrachtigd: dit is de juiste of ware levensweg voor mensen. Welnu, spiritualiteit is een "levensweg", een bepaalde manier van menszijn. Nu veel christenen in een soort identiteitscrisis geraakt zijn, zoeken zij naar een niet-aangepaste, maar vrij gekozen identiteit, naar hun spiritualiteit. Deze spiritualiteit wil beleefd worden binnen de gelovige ervaringstraditie van christenen. Zij is de glans van een authentieke identiteit of identificatie, die in alles, in kleine en grote dingen, gestalte krijgt en herkenbaar wordt: in bidden, werken, maatschappelijk en politiek handelen. Soms ontmoet je zulke christenen die in doorleefd geloven, en dus sterk betrokken op mens en samenleving, het evangelie mee- en uitdragen. Vandaar: wat is vandaag de kern van deze spiritualiteit? Deze vraag dient gesteld en verhelderd te worden. We zien immers een vlucht naar binnen, naar innerlijkheid en privébeleving. Men denkt dat dit gebied niet bezet wordt door de openbare, ingewikkelde en vaak ongenadige samenleving. Men kan zich immers onbekommerd met eigen zingeving, eigen ziel en zaligheid bezighouden. Denk aan de vele centra met hun aanbiedingen voor spiritualiteit. Vaak spelen zij leentjebuurt bij het Oosten. Boeddhistische en hindoeïstische invloeden worden graag meegenomen. Bij deze vormen van spiritualiteit wordt echter iets belangrijks vergeten of vermeden. Terwijl deze mensen zich op hun innerlijk concentreren, nemen ze alles wat er in de buitenwereld, dus in de openbare samenleving gebeurt, onkritisch op en over. Hoe "vergeestelijkt" zij ook zijn, zij blijven in de kern "verlichte" bezitsburgers. De samenleving, vooral degenen die hier de macht en de wacht uitmaken, hebben hier alle belang bij. Deze mensen zijn immers volstrekt onkritisch en dus ongevaarlijk. Zij laten zich vaker sponsoren door het "grote geld" en de grote macht. Zo worden zij onder de duim gehouden door de overmacht van materialistische, harde ruil- en concurrentiewetten. Voor hun vlucht in innerlijkheid staan zij feitelijk in hun dienst. En de machthebbers juichen... Hier ligt mijn fundamentele kritiek op allerlei spiritualistische, charismatische, neocatechumenale en gelijksoortige bewegingen.

Het Rijk Gods en zijn gerechtigheid

Christelijke spiritualiteit heeft bewust te maken met "materialiteit", d.i. met heel de realiteit van de maatschappelijk-economische en -politieke context waarbinnen het leven van mensen verloopt. Zij is niet mogelijk zonder een fijne neus voor "de tekenen van de tijd". Dit is "navolging van God" (Ef 5, 1), "die zich in geen enkel tijdsgewricht onbetuigd laat". Dit impliceert ook dat christelijke spiritualiteit van heel andere allure is dan zuiver mystieke innerlijkheid, maar ook dan louter politiek-sociaal engagement. In en door het kritisch-actief deelnemen als christenen aan de dynamiek van onze concrete geschiedenis naar meer menselijkheid en grotere gerechtigheid kunnen echte, mystieke krachten vrijkomen. Ik zie dit aan genoemde figuren, zoals Romero en Gaillot. Het zijn christenen met een doorleefd geloven, maar scherp betrokken bij de

ellende en het lijden van hun volk.

Ik herken iets van de twijfel van Israël tijdens de ballingschap. "Hoe zouden wij voor God zingen in een vreemd land?" (Ps 137, 4). Moeten we niet eerst onszelf bevrijden om pas later, eenmaal zelf bevrijd, die bevrijding te vieren en te zingen? Ons belaaft diezelfde twijfel: leven ook nu niet velen (armen, verdrukten, gekleineerden, wijzelf...) als mensen in de ballingschap van burgerlijke welvaartsstaten?

Maar met profeten in ballingschap destijds, en ook met christenen in bepaalde basissamenlevingen en geëngageerde groepen kunnen wij die twijfel overwinnen vanuit concrete ervaringen dat vreugde, gebed en zingen subversief zijn binnen een wereld met zoveel vormen van onderdrukking. Dit bidden en zingen doet de onderdrukkers beven. Verdrukkers verwachten bukken en buigen, geen gezang van vertrouwen en solidariteit. De onverwachte verrassing - als hoogste kritiek op wat mensen en hun structuren aan concrete medemensen en hun samenleving aandoen - komt ten diepste tot uiting in bidden en zingen in ballingschap. Zeggen dat het alleen op bidden aankomt, klinkt vroom maar is in werkelijkheid vals; het druist in tegen Jezus' bekommernis om heil, heling van alle mensen en hun samenleving, van de gekwetsten het eerste. "Zoek eerst het rijk Gods en zijn gerechtigheid" (Mt 6, 33). Dit moet zich uitstreken tot mensen in al hun dimensies, opdat de armoede aan mens-zijn van zovelen uitgebannen wordt. De zaak van de mens is de zaak van de God-bevrijder, en de zaak van God is ook de zaak van mens. Juist in de verwerkelijking van Jezus' hartszaak, "het rijk Gods en zijn gerechtigheid" onder de mensen, toont zich hedendaagse christelijke spiritualiteit.

Dweilen met de kraan open?

Veel diaconaal werk is goedbedoeld, maar blijft steken in symptoombestrijding.

Onlangs schrok ik van het bericht dat 58 Chinese asielzoekers in Dover dood in een vrachtwagen aangetroffen waren. Een voorbeeld van mensenhandel.

Verontwaardiging alom. En de roep om hardere hand en strengere wet. Maar de vraag, waarom zoveel mensen eigen huis en haard ontvluchten, op zoek naar een beter "vaderland", wordt te weinig en te zacht gesteld. Want deze vraag heeft alles te maken met verbetering van structuren waaronder mensen moeten leven. Zij zijn de eigenlijke oorzaak van zoveel ellende. Het voorbeeld kan helaas eindeloos vermenigvuldigd worden.

Ik hou het dichterbij. Diaconale werk(st)ers zijn bezig met zieken- en bejaardenbezoek. Geen kwaad woord hierover, mits het goed gebeurt. Maar de vraag: "Wat betekent ziek en oud zijn in deze liberale samenleving?" wordt te weinig gesteld. Is ziekenzorg nagenoeg de sluitpost van de begroting en zit oud fout? Zie hoe er omgegaan wordt met mensen met een handicap of dementie? Verdient niet elk mensenleven, *omdat* het er is en *zoals* het er is, aangenomen en geëerbiedigd te worden, ook als het anderen tot last wordt? Het gaat toch primair om de "survival", het overleven van de zwaksten?

Ik weet dat een samenleving niet kan bestaan zonder structuren. Kan zij bestaan zonder *déze* structuren? Vooral als duidelijk is dat zij dikwijls de oorzaak zijn van die armoede aan menszijn. Armoede is geen natuurverschijnsel zoals een aardbeving. Armoede wordt door mensen en structuren "geproduceerd".

Dit probleembewustzijn ontbreekt m.i. bij veel goedwillende mensen. Zij doen goed, maar vaak half werk, omdat zij zich bezighouden met symptomen en de oorzaken van het kwaad laten voortwoekeren.

Aandacht voor structuren

Echte christelijke spiritualiteit staat niet los van "materialiteit". Juist daarom is het nodig dat diaconale werk(st)ers niet zozeer persoonsgericht, maar sterker structuurgericht werken. Dit is echter niet eenvoudig. Toch is deze laatste benadering bekend. Ik herinner aan Jozef Cardijn die de arbeidersjeugd leerde zien, oordelen, handelen. Met "*zien*" wordt bedoeld dat men eerst goed moet analyseren wat er eigenlijk aan de hand is. Waar het rookt, is er vuur. Welnu, vaak beleeft men een contrastervaring: wat hier gebeurt, is mensonwaardig, slecht. Hierop dient men goed zicht te krijgen. Bij "*oordelen*" probeert men erachter te kijken, zich een oordeel te vormen over achterliggende oorzaken. Hoe komt het dat zoveel mensen in zo'n rotte situatie terecht komen? Meestal zijn hier meerdere oorzaken in het spel. Als men hierop zicht en greep heeft gekregen, zet men wegen uit tot adequaat "*handelen*": wat moet hier het eerste en het meeste gebeuren? Belangrijk is het bewustwordingsproces, van waaruit je wellicht kunt komen tot een actiegroep. Het handelen dient gedragen en gesteund te worden door zoveel mogelijk mensen, vooral door de getroffen mensen. Zij zijn ervaringsdeskundig. Zij weten niet alleen dat zij de klappen krijgen, zij weten ook waarom en waardoor zij die krijgen en wellicht ook: hoe hieraan een einde kan komen.

Meestal is structuurverandering een zaak van lange adem. Toch is zij niet onmogelijk. Ik denk vaker aan bewegingen die in het klein begonnen zijn: vrouwenbeweging, milieubeweging, anti-raketbeweging, derdewereldbeweging, enzovoort. Zij begonnen kleinschalig, maar kregen brede vertakking en vertaling.

Velen herkennen zich in deze idealen. In onze samenleving is een beweging zoals Greenpeace niet meer weg te denken. En "vuile" bedrijven weten: een gewaarschuwd bedrijf telt voor twee...

Hoe is de verhouding tussen spiritualiteit en structuren? Zij kunnen elkaar niet missen. Een mens die bezielde is door de spiritualiteit van compassie zal mensen in nood helpen waar en hoe hij maar kan. Maar hij zal ook de eerste en de beste zijn om te zoeken naar de oorzaken van die nood en proberen - samen met anderen van goede wil - ze weg te nemen. Hier ontmoet je ook de mensen met "bezielde" leiderschap. Dan gebeurt er meer dan symptoombestrijding en worden er stappen gezet tot meer gerechtigheid voor meer mensen. Voor zo'n benadering moet de diaconie echter ook naar haar eigen binnenkant goed gestructureerd worden. Ik besluit met dit citaat: "Liefde en trouw ontmoeten elkaar, heil en vrede omhelzen elkaar. Trouw ontkiemt uit de aarde, gerechtigheid daalt neer uit de hemel" (Ps 85, 12-13).